

ΕΘΝΙΚΟ & ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ, ΤΟΜΕΑΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΔΙΠΛΩΜΑ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
ΜΑΘΗΜΑ: ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ, 2003-2004
ΔΙΔΑΣΚΩΝ: κ. Α. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΘΕΜΑ 4^{ης} ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

**«Ιστορική και γραμματολογική μέθοδος ερμηνείας
του άρθρου 110 Συντάγματος»**

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: ΘΕΟΔΩΡΑ ΠΟΛΥΖΩΗ (30)
e-mail: dorapol2001@yahoo.gr

Αθήνα 2004

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η ιστορική και γραμματολογική ερμηνεία του άρθρου 110 του Συντάγματος επιτρέπει τη συναγωγή ασφαλών συμπερασμάτων τόσο ως προς την ιστορική εξέλιξη της διαδικασίας όσο και ως προς τη λειτουργία της στο πλαίσιο του ισχύοντος Συντάγματος. Η ιστορική παρατήρηση και εξέλιξη καταδεικνύει την προϊούσα συνταγματική ωριμότητα, ενώ η σύγχρονη αναθεωρητική λειτουργία φανερώνει τη σοβαρότητα της διαδικασίας και τον έκτακτο ειδικό χαρακτήρα της. Οι συνταγματικοί κανόνες χρειάζεται να διαπλάθονται κατά τρόπο ώστε να ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της εκάστοτε εποχής και στα κοινωνικά δεδομένα που δημιουργούνται και εξελίσσονται. Με τον τρόπο αυτό, η αναθεωρητική λειτουργία αποκτά νόημα και περιεχόμενο και συμβάλλει στην συνταγματική πραγμάτωση και επιβεβαίωση του δημοκρατικού χαρακτήρα του πολιτεύματος και της κοινοβουλευτικής του βάσης.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1. Εισαγωγή

- Τι είναι ερμηνεία του Συντάγματος.
- Ερμηνευτικά όρια του α 110 Συντάγματος.

2. Ιστορική μέθοδος ερμηνείας άρθρου 110 Συντάγματος:

- Ιστορική επισκόπηση διαδικασίας αναθεώρησης στα Συντάγματα του 1844, 1864, 1911, 1927, 1952.

3. Γραμματολογική μέθοδος ερμηνείας άρθρου 110 Συντάγματος:

- α. 110 § 1 Σ: ουσιαστικοί περιορισμοί αναθεώρησης
- α. 110 § 2 Σ: α' φάση διαδικασίας αναθεώρησης – η διαπίστωση της ανάγκης περί αναθεώρησης – πλειοψηφία 3/9
- α. 110 § 3 Σ: β' φάση διαδικασίας αναθεώρησης – η πραγματοποίηση της αναθεώρησης του Συντάγματος – απόλυτη πλειοψηφία
- α. 110 § 4 Σ: αντιστροφή πλειοψηφιών § 2 και §3
- α. 110 § 5 Σ: δημοσίευση αναθεωρούμενων διατάξεων
- α. 110 § 6 Σ: χρονικός περιορισμός αναθεώρησης Συντάγματος

4. Συμπέρασμα:

- Ιστορική μέθοδος ερμηνείας → συγκριτική παρατήρηση, επισκόπηση και μελέτη
- Γραμματολογική μέθοδος ερμηνείας → τρόπος λειτουργίας αναθεωρητικής διαδικασίας στο πλαίσιο του ισχύοντος Συντάγματος

1. Εισαγωγή

Στο πλαίσιο της ερμηνείας του Συντάγματος, η οποία είναι μια διανοητική διεργασία αναγκαία για την αποκάλυψη του πραγματικού νοήματος των κανόνων του¹, είναι δυνατή και η ερμηνεία του άρθρου 110 του ισχύοντος Συντάγματος 1975/1986/2001 το οποίο περιγράφει τη διαδικασία αναθεώρησής του και ταυτόχρονα ορίζει τις εξαιρέσεις από αυτή. Η αναθεωρητική λειτουργία μαζί με την υπό στενή έννοια συντακτική εξουσία εντάσσονται στην συντακτική εξουσία υπό ευρεία έννοια. Αναθεωρητική εξουσία είναι η συντεταγμένη εξουσία η οποία έχει την αρμοδιότητα αναθεώρησης του Συντάγματος κατά τα προβλεπόμενα ουσιαστικά και διαδικαστικά όρια. Η αναθεωρητική εξουσία συνιστά εξουσία δευτερογενή και έχει έκτακτο χαρακτήρα².

2. Ιστορική μέθοδος ερμηνείας

Το πρώτο από τα Ελληνικά Συντάγματα μετά την αναγνώριση της ανεξαρτησίας της Ελλάδας, το Σύνταγμα του 1844, δεν περιλάμβανε καμμία πρόβλεψη για την αναθεώρησή του. Παρόλο που δεν τέθηκε ζήτημα μεταβολής του για όσο χρόνο ίσχυσε, ο μόνος τρόπος πραγματοποίησής της ήταν η σύμπραξη του Βασιλιά και των αντιπροσώπων του λαού.

Η θεσμοθέτηση της δυνατότητας αναθεώρησης του Συντάγματος έγινε για πρώτη φορά με το Σύνταγμα του 1864 (άρθρο 107) και έκτοτε περιελήφθησαν σχετικές διατάξεις στα επόμενα Συντάγματα του 1911 (άρθρο 108), του 1927 (άρθρο 125) και του 1952 (άρθρο 108). Όλα αυτά τα Συντάγματα προβλέπουν αφ' ενός ουσιαστικούς περιορισμούς αποκλείοντας από τη δυνατότητα αναθεώρησης διατάξεις που θεωρούνται θεμελιώδεις και αφ' ετέρου

¹ Βενιζέλος Ευ., Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου Ι, Εκδ. Παρατηρητής, Θεσ/νικη, 1991, σ. 196.

² Δημητρόπουλος Α., Γενική Συνταγματική Θεωρία, Παραδόσεις συνταγματικού δικαίου, Τόμος Α', Θ' Έκδοση, Αθήνα 2001, σ. 126-127.

χρονικούς περιορισμούς απαγορεύοντας την αναθεώρηση πριν περάσει ορισμένο χρονικό διάστημα από την ψήφιση ή την προηγούμενη αναθεώρηση, ενώ παγίως απαιτείται η προσφυγή στη λαϊκή ετυμηγορία, η μεσολάβηση δηλαδή εκλογών για την ολοκλήρωση της διαδικασίας.

Μοναδική εξαίρεση αποτέλεσε το Σύνταγμα του 1927 που προέβλεπε τη σύμπραξη δύο αντιπροσωπευτικών σωμάτων, της Βουλής και της Γερουσίας, για την πραγματοποίηση της αναθεώρησης, η οποία συντελείτο στο πλαίσιο μίας μόνο βουλευτικής περιόδου. Ειδικότερα, στο άρθρο 25 του Συντάγματος του 1927 προβλεπόταν η δυνατότητα υποβολής της πρότασης αναθεώρησης είτε στη Βουλή είτε στη Γερουσία και εφ' όσον γινόταν αποδεκτή και από τα δύο εκλεκτορικά σώματα κατ' απόλυτη πλειοψηφία, έπρεπε μετά την πάροδο τριών μηνών να γίνει αποδεκτή από κοινού από τα δύο νομοθετικά σώματα με πλειοψηφία των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των μελών της³. Επιπλέον, η Εθνική Συνέλευση μπορούσε να υποβάλει την απόφαση για αναθεώρηση σε δημοψήφισμα, οπότε η θέση σε ισχύ των αναθεωρούμενων διατάξεων εξηρτάτο από τη λαϊκή έγκριση. Η προσφυγή σε αναθεώρηση δεν επιτρεπόταν πριν από την πάροδο πενταετίας από την πραγματοποίηση της προηγούμενης.

Το Σύνταγμα του 1952 απαγόρευε ρητά την αναθεώρηση ολόκληρου του Συντάγματος (άρθρο 103 παρ. 1 και 2) και όλων των θεμελιωδών διατάξεων χωρίς όμως ταυτόχρονη απαρίθμηση των διατάξεων που χαρακτηρίζονται ως θεμελιώδεις. Επίσης απαιτούσε για την απόφαση περί αναθεώρησης αυξημένη πλειοψηφία των δύο τρίτων του όλου αριθμού των βουλευτών χωρίς πρόβλεψη δυνατότητας συνέχισης της αναθεώρησης από την επόμενη Βουλή, σε περίπτωση που στην πρώτη Βουλή η πρόταση για αναθεώρηση του Συντάγματος έλαβε την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών (όχι όμως και την πλειοψηφία των δύο τρίτων). Σχετικά με το απαιτούμενο χρονικό όριο για τη

³ Ηλιοπούλου – Στράγγα Τζ., «Η αναθεώρηση του Συντάγματος στο πλαίσιο μιας Βουλής», Το Σύνταγμα (Το Σ), 6/2000, σ. 1069.

δυνατότητα προσφυγής στην αναθεώρηση το Σύνταγμα αυτό δεν θέσπιζε οποιονδήποτε χρονικό περιορισμό.

3. Γραμματολογική μέθοδος ερμηνείας

Το Σύνταγμα του 1975/1986/2001 διαφέρει ριζικά από τα προηγούμενα ελληνικά συνταγματικά κείμενα τόσο ως προς το αντικείμενο της αναθεώρησης όσο και ως προς τους ουσιαστικούς περιορισμούς που καθιερώνει. Το άρθρο 110 παρ. 1 του ισχύοντος Συντάγματος ορίζει ότι δεν υπόκεινται σε αναθεώρηση οι διατάξεις εκείνες που καθορίζουν τη βάση και τη μορφή του πολιτεύματος ως προεδρευόμενης κοινοβουλευτικής δημοκρατίας⁴, ο συντακτικός νομοθέτης θέλησε να επεκτείνει το προστατευτικό περιεχόμενο, την απαγόρευση δηλαδή της αναθεώρησης και σε όλα τα ουσιαστικά στοιχεία που συνιστούν το χαρακτήρα του πολιτεύματος, τη βάση και τη μορφή του ως α) προεδρευόμενης β) κοινοβουλευτικής γ) δημοκρατίας. Η απαγόρευση αναθεώρησης του δημοκρατικού χαρακτήρα αναφέρεται στην αρχή της λαϊκής κυριαρχίας και στη συμμετοχή του λαού στην άσκηση της εξουσίας. Παράλληλα, δεν είναι δυνατή η κατάργηση της συνταγματικής προστασίας των πολιτικών κομμάτων και της αρχής της διάκρισης των λειτουργιών (άρθρο 26). Επιπλέον, καθιερώνεται και προστατεύεται το αιρετό του αρχηγού του Κράτους και απαγορεύεται η εισαγωγή της προεδρικής δημοκρατίας.

Επίσης, το Σύνταγμα προστατεύει τον πυρήνα του κοινοβουλευτικού συστήματος, της εξάρτησης της Κυβέρνησης από το Κοινοβούλιο καθώς και τις τρεις διαστάσεις του κοινοβουλευτικού συστήματος, την ανάδειξη, τη διατήρηση και τον έλεγχο της Κυβέρνησης⁵. Ο συνταγματικός νομοθέτης ρητά ορίζει επίσης μία προς μία τις διατάξεις που δεν μπορούν να αναθεωρηθούν ανάμεσα

⁴ Βενιζέλος Ευ., Το Σύνταγμα του 1975/1986/2001, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2001.

⁵ Δημητρόπουλος Α., ό.π., σ. 129, 130.

στις οποίες ανήκει η καταστατική του σεβασμού και της προστασίας της αξίας του ανθρώπου, η ισότητα, η ελευθερία θρησκευτικής συνείδησης καθώς και η ελευθερία εν γένει.

Η διαδικασία της αναθεώρησης του Συντάγματος ρυθμίζεται από τις διατάξεις του άρθρου 110 παρ. 2 έως 5 και αποτελείται από δύο στάδια που πραγματοποιούνται από δύο διαδοχικές Βουλές: α) τη διαπίστωση της ανάγκης και β) την πραγματοποίηση της αναθεώρησης του Συντάγματος⁶. Το στάδιο διαπίστωσης της ανάγκης αναθεώρησης περιλαμβάνει την υποβολή των αναθεωρητικών προτάσεων, τη σύσταση επιτροπής αναθεώρησης και τη λήψη απόφασης για την αναγκαιότητα της αναθεώρησης. Η κατάθεση στη Βουλή προτάσεων για αναθεώρηση του Συντάγματος υποβάλλονται γραπτώς και ενυπογράφως από πενήντα τουλάχιστον βουλευτές. Ο Πρόεδρος της Βουλής συνιστά Επιτροπή Αναθεώρησης του Συντάγματος, στην οποία παραπέμπονται για εξέταση οι προτάσεις αναθεώρησης που έχουν υποβληθεί και τίθεται προθεσμία για την υποβολή σχετικής έκθεσης⁷. Στη συνέχεια, οι σχετικές προτάσεις εγγράφονται σε ειδική ημερήσια διάταξη και συζητούνται από την Ολομέλεια της Βουλής. Η απόφαση της Βουλής που διαπιστώνει την ανάγκη αναθεώρησης του Συντάγματος και καθορίζει ειδικά τις αναθεωρήσιμες διατάξεις λαμβάνεται με δύο ονομαστικές ψηφοφορίες που απέχουν μεταξύ τους ένα τουλάχιστον μήνα και πρέπει να συγκεντρώνουν κάθε φορά την πλειοψηφία των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των βουλευτών (άρθρο 110 παρ. 2 Συντάγματος). Αν όμως η πρόταση συγκεντρώσει και κατά τις δύο ψηφοφορίες την απόλυτη πλειοψηφία του συνόλου των βουλευτών, όχι όμως και εκείνη των

⁶ Ράικος Α., Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος Α΄, Τεύχος Β΄, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1990, σ. 244.

⁷ Δημητρόπουλος Α, ό.π., σ. 131, 132.

τριών πέμπτων, δεν θεωρείται ότι απορρίφθηκε αλλά είναι ενδεχομένως δυνατό να οδηγήσει σε αναθεώρηση⁸.

Κατά το β στάδιο λαμβάνεται η οριστική απόφαση της αναθεώρησης η οποία ανήκει στην αρμοδιότητα της αμέσως επόμενης Βουλής, δηλαδή της Βουλής που εκλέγεται μετά τον τερματισμό – ομαλό ή ανώμαλο (μετά από διάλυση) – του βίου εκείνης που ψήφισε την πράξη περί αναθεώρησης (άρθρο 110 παρ. 3). Η Βουλή αυτή έχει τις ίδιες αρμοδιότητες με κάθε άλλη Βουλή, επί πλέον όμως και την αρμοδιότητα αναθεώρησης του Συντάγματος μέσα στα όρια που έχουν ταχθεί από την πράξη περί αναθεώρησης της προηγούμενης Βουλής. Επιπλέον, έχει την υποχρέωση να ασκήσει και να ολοκληρώσει την αναθεωρητική αυτή αρμοδιότητα κατά τη διάρκεια της πρώτης μετά τις εκλογές συνόδου της, ενώ δεσμεύεται από την πράξη περί αναθεώρησης της προηγούμενης Βουλής με την έννοια ότι δεν έχει το δικαίωμα να αναθεωρήσει και άλλες διατάξεις, ενώ μπορεί να περιορίσει την αναθεωρητική διαδικασία σε ορισμένες μόνο από αυτές ή ακόμη και να μην ασχοληθεί καθόλου με αυτή την αρμοδιότητά της, ματαιώνοντας έτσι το έργο της αναθεώρησης⁹.

Η απόφαση της αναθεωρητικής Βουλής που περιέχει τις αναθεωρούμενες διατάξεις λαμβάνεται με μία και μόνη ονομαστική ψηφοφορία. Αν η πρόταση για αναθεώρηση έλαβε την πλειοψηφία των τριών πέμπτων, για τη λήψη απόφασης της αναθεωρητικής Βουλής ως προς τις αναθεωρούμενες διατάξεις αρκεί η απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών. Αν όμως η πρόταση για την αναθεώρηση του Συντάγματος έλαβε την πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών, όχι όμως και την πλειοψηφία των τριών πέμπτων, η αναθεωρητική Βουλή κατά την πρώτη σύνοδό της μπορεί να αποφασίσει σχετικά με τις αναθεωρητέες διατάξεις με την πλειοψηφία των τριών

⁸ Γεωργόπουλος Κ. Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο, 12^η Έκδοση, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα 2001, σ. 455-456.

⁹ Γεωργόπουλος Κ., ό.π., σ. 457.

πέμπτων του όλου αριθμού των μελών της¹⁰ (άρθρο 110 παρ. 4). Προβλέπεται δηλαδή αναστροφή των παραγράφων 2 και 3 του άρθρου 110 Συντάγματος. Κάθε ψηφιζόμενη αναθεώρηση του Συντάγματος, δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως μέσα σε 10 ημέρες από την επιψήφισή της από την Βουλή και τίθεται σε ισχύ με ειδικό ψήφισμά της (άρθρο 110 παρ. 5 Συντάγματος). Η διάταξη αυτή δεν καθορίζει το όργανο που θα διατάξει τη δημοσίευση, ορθότερο όμως είναι να δεχθούμε ότι η σχετική αρμοδιότητα ανήκει στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας¹¹.

Η διάταξη της παρ. 6 του άρθρου καθιερώνει ένα χρονικό περιορισμό της αναθεώρησης, ορίζοντας ότι δεν επιτρέπεται αναθεώρηση πριν περάσει πενταετία από την περάτωση της προηγούμενης. Η προθεσμία αυτή πρέπει να υπολογίζεται από την ημέρα δημοσίευσης του Συντάγματος, εφ' όσον δε έχει γίνει αναθεώρησή του από την ημέρα που το αναθεωρημένο κείμενο δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως¹². Τέλος, πρέπει να σημειωθεί ότι, ενώ απαγορεύεται η αναθεώρηση της παρ. 1 δεν υπάρχει συνταγματικό κώλυμα για την αναθεώρηση των παραγράφων 2, 3, 4, 5 και 6 του άρθρου 110 που περιγράφουν την ίδια τη διαδικασία της αναθεώρησης¹³.

4. Συμπέρασμα

Η ανωτέρω ιστορική και γραμματολογική ερμηνεία του άρθρου 110 του Συντάγματος επιτρέπει τη συναγωγή ασφαλών συμπερασμάτων τόσο ως προς την ιστορική εξέλιξη της διαδικασίας όσο και ως προς τη λειτουργία της στο πλαίσιο του ισχύοντος Συντάγματος. Η ιστορική παρατήρηση και εξέλιξη καταδεικνύει την προϊούσα συνταγματική ωριμότητα, ενώ η σύγχρονη

¹⁰ Δημητρόπουλος Α., ό.π., σ. 133.

¹¹ Γεωργόπουλος Κ., ό.π., σ. 460.

¹² Γεωργόπουλος Κ., ό.π., σ. 454.

¹³ Ηλιοπούλου – Στράγγα Τζ., ό.π., σ. 1074, Δημητρόπουλος Α., ό.π., σ. 128.

αναθεωρητική λειτουργία φανερώνει τη σοβαρότητα της διαδικασίας και τον έκτακτο ειδικό χαρακτήρα της. Οι συνταγματικοί κανόνες χρειάζεται να διαπλάθονται κατά τρόπο ώστε να ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της εκάστοτε εποχής και στα κοινωνικά δεδομένα που δημιουργούνται και εξελίσσονται. Με τον τρόπο αυτό, η αναθεωρητική λειτουργία αποκτά νόημα και περιεχόμενο και συμβάλλει στην συνταγματική πραγμάτωση και επιβεβαίωση του δημοκρατικού χαρακτήρα του πολιτεύματος και της κοινοβουλευτικής του βάσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βενιζέλος Ευ., Το Σύνταγμα του 1979/1986/2001, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2001.

Βενιζέλος Ευ., Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου Ι, Εκδ. Παρατηρητής, Θεσ/νίκη, 1991.

Δημητρόπουλος Α., Γενική Συνταγματική Θεωρία, Παραδόσεις συνταγματικού δικαίου, Τόμος Α΄, Θ΄ Έκδοση, Αθήνα 2001.

Γεωργόπουλος Κ., Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο, 12^η έκδοση, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2001.

Ράικος Α., Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος Α΄, Τεύχος Β΄, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1990.

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Ηλιοπούλου – Στράγγα Τζ., «Η αναθεώρηση του Συντάγματος στο πλαίσιο μιας Βουλής», Το Σύνταγμα (Το Σ), 6/2000.